

ІНДИКАТОРИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ПОСИЛЕННЯ БЕЗПЕКОВИХ ЗАГРОЗ

©2025 КИЗИМ М. О., ТУР О. В.

УДК 332.1:338.2
JEL: R13

Кизим М. О., Тур О. В. Індикатори сталого розвитку регіонів в умовах посилення безпекових загроз

Метою статті є визначення індикаторів сталого розвитку регіонів в умовах посилення безпекових загроз. Сталый розвиток регіонів є одним із провідних напрямів сучасних наукових досліджень з огляду на загострення викликів, що створюють перешкоди на шляху формування засад стабільного функціонування територій. Стан регіонального розвитку в Україні характеризується впливом багатьох загроз, що здійснюють негативний вплив на можливість формування засад сталого розвитку. Повномасштабна військова агресія як прояв безпекових загроз виявилася шокуючим фактором, який започаткував процес посилення інших видів загроз, що виникли в довоєнному періоді. У статті запропоновано підхід до визначення індикаторів розвитку регіонів в умовах загроз, що містить такі складові: виокремлення видів загроз сталого розвитку регіонів; визначення ознак класифікації регіонів в умовах загроз; розподіл загроз за принципом притаманності певним типам регіонів; визначення індикаторів виокремлених видів загроз. Запропонований підхід передбачає виокремлення індикаторів розвитку за видами загроз, а також у рамках кожного виду загрози – додаткових індикаторів, що пов'язані із посиленням безпекових загроз, зокрема воєнних конфліктів. Виокремлено типи регіонів в умовах безпекових загроз, зокрема воєнних конфліктів, за такими ознаками, як: тривалість окупації, тривалість бойових дій, кількість повітряних тривог, масштаб пошкодження та руйнування об'єктів інфраструктури. Зазначене розуміння класифікації регіонів і територій дозволяє простежити витoki виникнення загроз за окремими напрямками, а також дослідити ступінь впливу певних їх видів на трансформацію інших видів загроз.

Ключові слова: сталый розвиток регіонів, індикатори розвитку, безпекові загрози, воєнний період, ознаки класифікації регіонів.

Рис.: 2. **Табл.:** 4. **Бібл.:** 24.

Кизим Микола Олександрович – доктор економічних наук, професор, член-кореспондент НАН України, головний науковий співробітник сектора енергетичної безпеки та енергозбереження відділу промислової політики та енергетичної безпеки, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)

E-mail: m.kyzym@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1859367>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216130870>

Тур Олена Василівна – кандидат економічних наук, старший науковий співробітник сектора проблем регіонального розвитку та децентралізації відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна), доцент кафедри маркетингу, менеджменту та підприємництва, Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна (майдан Свободи, 4, Харків, 61022, Україна)

E-mail: ellenn@ukr.net

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6229-8605>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/Q-5577-2018>

UDC 332.1:338.2

JEL: R13

Kyzym M. O., Tur O. V. Indicators of Sustainable Development of Regions in the Context of Increasing Security Threats

The aim of this article is to identify indicators of sustainable regional development in the context of increasing security threats. Sustainable regional development is one of the leading areas of contemporary scientific research due to the intensification of challenges that create obstacles to establishing the foundations for stable territorial functioning. The state of regional development in Ukraine is characterized by the impact of numerous threats that negatively affect the ability to form the principles of sustainable development. Full-scale military aggression, as a manifestation of security threats, has proven to be a shocking factor that triggered the intensification of other types of threats that existed in the pre-war period. The article proposes an approach to identifying regional development indicators under threat conditions, which includes the following components: distinguishing types of threats to sustainable regional development; determining criteria for classifying regions under threat conditions; distribution of threats based on their relevance to specific types of regions; identification of indicators for distinct types of threats. The proposed approach involves identifying development indicators by type of threat, as well as, within each type, additional indicators associated with the intensification of security threats, particularly military conflicts. Types of regions under security threats, including military conflicts, are distinguished according to characteristics such as: duration of occupation, duration of hostilities, number of air raid alerts, and the extent of damage and destruction of infrastructure. This understanding of the classification of regions and territories allows tracing the origins of threats along specific directions and examining the degree of influence of certain types on the transformation of other kinds of threats.

Keywords: sustainable regional development, development indicators, security threats, wartime period, characteristics of region classification.

Fig.: 2. **Tabl.:** 4. **Bibl.:** 24.

Kyzym Mykola O. – D. Sc. (Economics), Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, Chief Research Scientist of the Sector of Energy Security and Energy Efficiency of Department of Industrial Policy and Energy Security, Research Centre for Industrial Problems of Development of NAS of Ukraine (2 floor 1a Inzhenernyi Ln., Kharkiv, 61166, Ukraine)

E-mail: m.kyzym@gmail.com

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8948-2656>

Researcher ID: <https://www.webofscience.com/wos/author/record/1859367>

Scopus Author ID: <https://www.scopus.com/authid/detail.uri?authorId=57216130870>

Сталий розвиток регіонів є одним із провідних напрямів сучасних наукових досліджень з огляду на загострення викликів, що створюють перешкоди на шляху формування засад стабільного функціонування територій. Стан регіонального розвитку в Україні характеризується впливом багатьох загроз, що виникають у різних сферах національної економіки та здійснюють негативний вплив на можливість формування засад сталого розвитку. Повномасштабна воєнна агресія як прояв безпекових загроз виявилася шокуючим фактором, який започаткував процес посилення інших видів загроз, що виникли в довоєнному періоді.

Аналіз підходів до розуміння такого поняття, як сталий розвиток регіонів, представлений у достатньо широкому колі наукових публікацій. Зазвичай, коли мова йде про сталість у контексті розвитку будь-якої системи, мають на увазі співвідношення таких складових, як економічна, соціальна та екологічна. З точки зору сталості як характеристики розвитку регіону також наголошують на рівномірному розвитку зазначених складових, що формує основи гідного існування сучасного та майбутнього поколінь. Зокрема, можна навести таке визначення сталого розвитку регіону, яке передбачає процес існування певного територіального утворення із заданими характеристиками протягом тривалого періоду, «що веде до гармонізації факторів виробництва та поліпшення якості життя сучасних і майбутніх поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища» [1]. Сталий розвиток регіону також може розумітися як стан соціально-економічної системи, який відповідає необхідним чинникам зростання, «підтримки внутрішньої та зовнішньої рівноваги, забезпечення поступового переходу економіки від простих явищ до складних, завдяки чому відбувається формування умов для її переходу в якісно новий стан» [1].

Зазначені підходи до розуміння сталого розвитку регіону є достатньо апробованими, оскільки представлені в багатьох дослідженнях, що присвячені таким аспектам, як європейські підходи до децентралізації регіонального розвитку [2]; аналіз складників розвитку територіальних одиниць в

умовах загострення суспільно-політичних проблем [3]; узагальнення передумов сталого розвитку регіонів України [4] та ін. Щодо показників регіонального розвитку в умовах загроз, слід зазначити такі основні напрями, як оцінка економічної безпеки регіону [5]; методичне забезпечення аналізу безпеки розвитку регіону [6]; економічна безпека регіону в умовах кризових ситуацій [7]; продуктивна спроможність регіону [8]; стратегування регіонального розвитку на засадах смарт-спеціалізації [9] та ін.

Поряд із цим не повною мірою залишаються дослідженими загрози в аспекті різних етапів регіонального розвитку, поділ на які обумовлюється фактором війни, а також процес формування типів регіонів за критеріями, що пов'язані з наслідками військових конфліктів як різновиду безпекових загроз.

Метою статті є визначення індикаторів сталого розвитку регіонів в умовах посилення безпекових загроз.

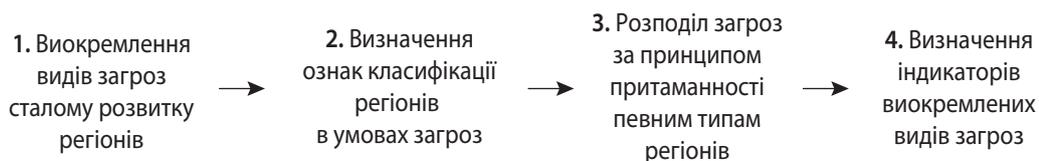
Визначаючи в цілому комплексність і повноту досліджень, зосереджених на аспектах сталого розвитку регіонів, вбачається за доцільне акцентувати на необхідності трансформації підходів до розуміння умов функціонування територій в умовах загострення різних видів загроз. У такому контексті питання сталості регіонального розвитку є дотичним до такого поняття, як резильєнтність, яка в найбільш загальному розумінні передбачає можливість швидкої перебудови складників та ресурсів будь-якої системи з метою створення стійкості на певних етапах розвитку як реакції на неочікувані виклики [10].

У дослідженні, що присвячено резильєнтності регіонального розвитку в умовах викликів, пропонується декілька підходів до її трактування, зокрема [10]:

- ✦ рівновага між чинниками ризику та захисту;
- ✦ процес адаптації;
- ✦ спроможність підтримувати функціонування;
- ✦ здатність системи до швидкої перебудови елементів;
- ✦ здатність до відновлення;
- ✦ абсорбційна, адаптивна та трансформаційна спроможність.

Тобто резильєнтність може позиціонуватися як властивість системи відновлюватися після викликів різноспрямованої дії з використанням наявних характеристик і результатів, набутих до початку впливу негативних факторів, що призвели до дестабілізації її функціонування. У контексті регіонального розвитку та фактора воєнної агресії доцільним є розгляд резильєнтності як вагомого складника сталого розвитку. У зв'язку з цим важливого значення набуває систематизація й узагальнення можливих видів загроз, що спричиняють негативні наслідки щодо сталого розвитку регіонів.

Враховуючи сучасні виклики, пов'язані з триваючою воєнною агресією, вбачається за доцільне, по-перше, виокремити види загроз сталому розвитку регіонів; по-друге, запропонувати ознаки класифікації регіонів за умов загроз; по-третє, розподілити загрози за принципом притаманності певним типам регіонів; по-четверте, визначити індикатори виокремлених видів загроз. Отже, підхід до визначення індикаторів сталого розвитку регіонів в умовах посилення безпекових загроз може бути представлено таким чином (рис. 1).

Рис. 1. Підхід до визначення індикаторів розвитку регіонів в умовах загроз

Джерело: складено авторами.

Слід підкреслити, що класифікаційні ознаки регіонів доцільно виокремлювати, з одного боку, відповідно до проблем довоєнного, воєнного та повоєнного періодів, з іншого боку, – до загроз регіонального розвитку, оскільки останні виникають саме внаслідок появи та посилення проблем на попередніх етапах розвитку та спричиняють потенційне загострення цих проблем у майбутніх періодах. Тому вбачається за доцільне акцентувати на наявності зв'язку між різними періодами розвитку регіонів та потенційним колом загроз (рис. 2).

Варто також наголосити, що зазначене трактування розподілу ознак класифікації регіонів і територій не передбачає чіткої відповідності певної ознаки одному періоду чи одному виду загрози розвитку. Таке бачення обумовлене саме загостренням проблем довоєнного періоду на тлі воєнної агресії, що викликає посилення притаманних йому економічних, ресурсних, інституційних, безпекових проблем і провокує появу проблем воєнного та повоєнного періодів, які формують підстави для виокремлення певних загроз розвитку та, відповідно, класифікаційних ознак регіонів.

Таким чином, можна запропонувати визначення ознак класифікації регіонів відповідно до двох груп чинників, а саме:

- ✦ проблеми сталого розвитку регіонів у довоєнному, воєнному та повоєнному періодах;
- ✦ загрози сталому розвитку регіонів.

Що стосується *першої групи чинників*, то вона передбачає такі проблеми, як:

- ✦ соціально-економічні, ресурсні, інституційні, безпекові (довоєнний період);
- ✦ скорочення чисельності населення, знищення та пошкодження інфраструктури, релокація бізнесу, зниження обсягів експорту, зменшення засобів гарантування продовольчої безпеки та ін. (воєнний період);
- ✦ відновлення інфраструктури, забезпечення гідних умов життя для населення та функціонування бізнесу, розмінування територій, формування механізмів запобігання потенційним викликам та ін. (повоєнний період) [11].

Друга група чинників містить загрози сталому розвитку регіонів, які може бути розподілено за певними видами, а саме: соціально-економічні, демографічні, екологічні, інституційні, безпекові [12].

Враховуючи особливості розвитку в різних періодах (довоєнному, воєнному та повоєнному), класифікацію регіонів доцільно здійснювати за такими ознаками:

- ✦ соціально-економічний розвиток;
- ✦ демографічний стан;
- ✦ стан навколишнього середовища;
- ✦ масштаб пошкодження та руйнування об'єктів інфраструктури;
- ✦ тривалість бойових дій, ракетних атак та окупації.

Таким чином, запропоноване розуміння класифікації регіонів дозволяє простежити витоки виникнення загроз їх розвитку за окремими напрямками, а також дослідити ступінь впливу певних видів безпекових загроз, зокрема воєнних конфліктів, на трансформацію інших видів загроз і можливість функціонування територіальних одиниць різних ієрархічних рівнів.

Сукупність виокремлених ознак дозволяє запропонувати типи регіонів в умовах безпекових загроз, зокрема воєнних конфліктів (табл. 1).

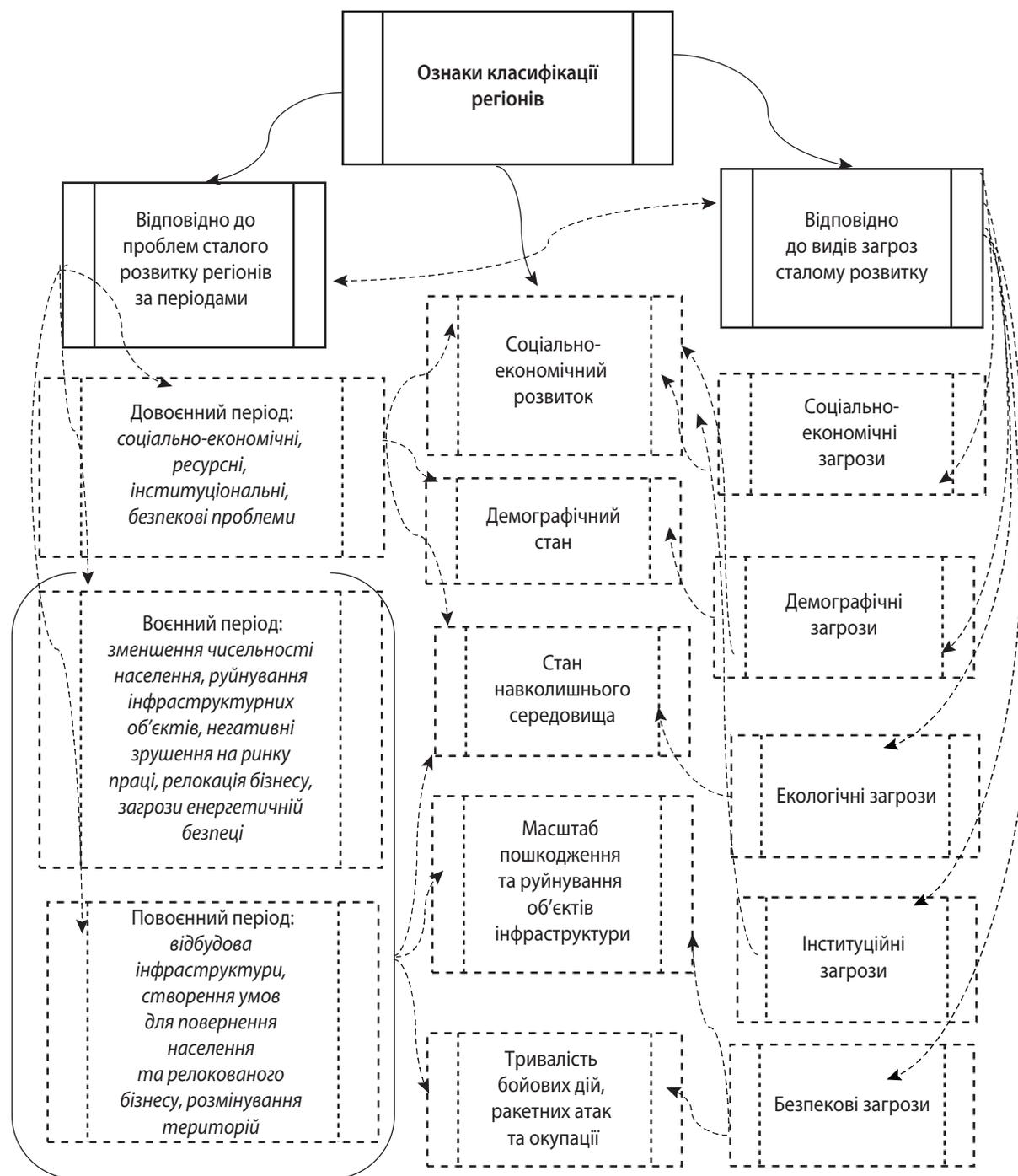

Рис. 2. Ознаки класифікації регіонів і територій в умовах загроз

Джерело: складено авторами.

Як зазначалася вище, оцінка сталого розвитку регіонів потребує виокремлення певних індикаторів з акцентом на посиленні безпекових загроз, зокрема воєнних конфліктів. У цьому напрямку цікавим є підхід Національного інституту стратегічних досліджень щодо трактування економічної безпеки як здатності країни та її регіонів формувати високу опірність до різних видів загроз зі збереженням конкурентоспроможності на міжнародному ринку, а також формувати

засади сталого соціально-економічного зростання [13]. Дослідниками наголошується на необхідності моніторингу загроз економічній безпеці регіонів, особливо в умовах активізації загроз, спричинених повномасштабною агресією, для реалізації чого було здійснено такі заходи:

- ★ виокремлення сучасних і констатація нових загроз економічній безпеці регіонів для усвідомлення зміни викликів в умовах активізації воєнного конфлікту;

Типи регіонів в умовах загострення безпекових загроз (зокрема, воєнних конфліктів)

Ознака	Регіони		
Тривалість окупації	Що перебували в окупації менше 1 року	Що перебували в окупації від 1 до 2 років	Що перебували в окупації більше 2 років
Тривалість бойових дій	3 тривалістю бойових дій менше 1 року	3 тривалістю бойових дій від 1 до 2 років	3 тривалістю бойових дій більше 2 років
Кількість повітряних тривог	3 кількістю повітряних тривог до 2000	3 кількістю повітряних тривог від 2000 до 3000	3 кількістю повітряних тривог більше 3000
Масштаб пошкодження та руйнування об'єктів інфраструктури	Із прямими збитками інфраструктури менше 1 млн дол.	Із прямими збитками інфраструктури від 1 до 10 млн дол.	Із прямими збитками інфраструктурі понад 10 млн дол.

Джерело: складено авторами.

- ✦ визначення ступеня впливу та ймовірності настання кожної загрози за видами економічної безпеки на основі експертного опитування [13].

Експертами було оцінено загрози за певними видами економічної безпеки (макроекономічна, фінансова, інвестиційно-інноваційна, виробнича, зовнішньоекономічна, соціальна та продовольча). Як основні індикатори було використано, зокрема: економічний спад, дефіцит державного бюджету, скорочення інноваційної активності та промислового виробництва, втрата експортного потенціалу, зниження якості життя населення, дефіцит певних продуктів харчування та ін. [13].

У результаті проведеного дослідження було зафіксовано ефект концентрації впливу довготривалої воєнної агресії. Зокрема, за методикою оцінки економічної безпеки регіону [13] експертами зазначено високий рівень загроз для фінансової спроможності, конкурентоспроможності вітчизняних підприємств і соціальної сфери. Як основні прояви загроз сталого розвитку регіону фахівцями виокремлено такі, як: послаблення трудового потенціалу внаслідок міграційних процесів під час війни, зростання потреб внутрішньо переміщених осіб, падіння інвестиційної активності, збільшення питомої ваги низькотехнологічної продукції у структурі промисловості та експорту, погіршення екологічного стану довкілля [13].

Цікавим також є підхід до оцінки сталого розвитку регіонів в умовах загроз, який передбачає розподіл індикаторів за такими напрямками, як стійкість, адаптивність і відновлювальна здатність (табл. 2). Зазначені напрями передбачають визначення спроможності територіального утворення забезпечувати гідний рівень життя населення та сталий розвиток всупереч загрозам. Підхід містить оцінку функціонування фінансової, інвестиційно-

інноваційної, виробничої, зовнішньоекономічної та інших сфер; аналіз спроможності регіону адаптуватися до нових умов і швидкого відновлення після негативних подій. Методика оцінки за таким підходом передбачає застосування системи індикаторів, що охоплюють економічні, соціальні та екологічні показники; побудову різних сценаріїв розвитку подій; порівняння показників з іншими регіонами; розробку рекомендацій для підвищення стійкості та ефективного реагування на загрози. Як застосування результатів оцінки пропонується надання даних для розробки ефективних стратегій розвитку; ухвалення обґрунтованих управлінських рішень; демонстрації стійкості та потенціалу регіону для залучення інвестицій.

Необхідно підкреслити, що зазначений підхід передбачає напрями оцінки, які є доцільними до індикаторів резильєнтності розвитку регіону. У зв'язку з цим цікавим виявляється дослідження резильєнтності соціально-економічних систем регіонів України в умовах глобальних шоків [10]. Автори дослідження пропонують здійснювати аналіз резильєнтності за такими показниками, як глибина шоку, період відновлення, умовний показник швидкості відновлення, опірність регіону до шоку, відносна здатність регіону до постшокового відновлення [10].

Для розрахунку зазначених показників пропонуються певні параметри соціально-економічного розвитку регіону шляхом застосування їх значень у передшоковому, шоковому та постшоковому періодах. Наприклад, умовний показник швидкості відновлення демонструє мінімальний приріст певного індикатора соціально-економічного розвитку регіону в шоковому періоді, який забезпечує повернення до темпів розвитку, притаманних дошоковому періоду [10].

Підхід до оцінки сталого розвитку регіонів в умовах загроз

Напрями оцінки	Методика оцінки	Використання результатів оцінки
<p><i>Стійкість</i>: оцінка функціонування фінансової, інвестиційно-інноваційної, виробничої, зовнішньоекономічної та інших сфер.</p> <p><i>Адаптивність</i>: вивчення спроможності регіону до адаптації до нових умов, пошуку можливостей та мобілізації ресурсів.</p> <p><i>Відновлювальна здатність</i>: аналіз спроможності регіону до швидкого відновлення після негативних подій, впровадження заходів з подолання наслідків загроз</p>	<p>Застосування системи індикаторів, що охоплюють економічні, соціальні та екологічні показники.</p> <p>Побудова різних сценаріїв розвитку подій та оцінка їхнього впливу на регіон.</p> <p>Порівняння показників з іншими регіонами або національними стандартами.</p> <p>Розробка рекомендацій для підвищення стійкості та ефективного реагування на загрози</p>	<p>Надання даних для розробки ефективних стратегій розвитку та реагування на кризи.</p> <p>Підтримка у прийнятті обґрунтованих управлінських рішень для забезпечення стабільності та добробуту регіонів.</p> <p>Демонстрація стійкості та потенціалу регіону для залучення інвестицій, особливо в умовах невизначеності</p>

Джерело: складено за [9; 10; 14; 15].

Розглядаючи індикатори сталого розвитку регіонів, необхідно згадати про показник продуктивної спроможності, що розуміється як здатність територіальних утворень посилювати виробничі можливості протягом тривалого періоду часу з одночасним зростанням продуктивності використання ресурсів [8]. Для оцінки продуктивної спроможності регіонів пропонується розподіл відповідних показників за певними сферами, зокрема: науково-дослідні розробки та технології; бізнес і підприємництво; людський капітал; фінанси, інституції; регулювання; демографічна політика; географія та кордони; інфраструктура; агломерація; публічні послуги [16; 17].

За результатами оцінки було визнано, що продуктивна спроможність економіки регіону визначається не тільки та не стільки обсягом наявних ресурсів, скільки здатністю забезпечити високу ефективність їх використання. Дослідниками [18; 19] наголошується, що такі фактори, як диверсифікація структури економіки та рівень урбанізації позитивно впливають на продуктивну спроможність. Також зазначається, що регіональна нерівномірність щодо продуктивності ресурсів виникає на тлі диспропорцій таких показників, як щільність населення, забезпеченість інфраструктурою, відновлювальні джерела енергії тощо.

Аналізуючи підходи до визначення індикаторів сталого розвитку регіонів, слід акцентувати на смарт-спеціалізації як основі соціально-економічного зростання. У дослідженні [9] етапами формування смарт-спеціалізації пропонується:

- ✦ аналіз економічного, інноваційного та наукового потенціалу;
- ✦ активізація співпраці зі стейкхолдерами;
- ✦ розробка візії розвитку регіону;

- ✦ обґрунтування пріоритетних напрямів розвитку;
- ✦ побудова дорожньої карти;
- ✦ здійснення моніторингу.

Основними показниками, які застосовуються для оцінки сталого розвитку регіону за такого підходу, є: наявні ресурси; науково-технологічна спеціалізація; можливості взаємодії з регіонами-партнерами; характеристики підприємницького середовища.

Важливим аспектом оцінки сталого регіонального розвитку є також врахування результатів роботи муніципалітетів. У звіті «Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління», підготовленого за підтримки Організації економічного співробітництва та розвитку [20], запропоновано показники роботи муніципалітетів розподілити за певними групами, а саме:

- ✦ показники віддачі (наявні ресурсі);
- ✦ показники результату (ефективність використання наявних ресурсів).

Для результативної оцінки діяльності роботи муніципалітетів пропонується забезпечувати доступність статистичних даних і розповсюдження інформації про рівень задоволеності громадян державними послугами. Показники, що пропонується для оцінки роботи муніципалітетів, представлено в *табл. 3*.

Таким чином, підсумовуючи наявний науковий доробок щодо індикаторів стану регіонів, можна зробити висновок, що не повною мірою врахованим залишається аспект розвитку, пов'язаний із особливостями функціонування в умовах загроз. Зазначений аспект підкреслює необхідність диференціації загальних індикаторів

Показники оцінки роботи муніципалітетів

Група показників	Назва показника
Загальні показники	Кількість міжюрисдикційних муніципальних партнерств Кількість затверджених стратегій місцевого розвитку Кількість загальнодоступних звітів про моніторинг та оцінку стратегії місцевого розвитку Кількість старост на муніципалітет Кількість муніципалітетів з принаймні одним старостою Частка населення, яке довіряє меру Частка населення, яке довіряє міській раді
Соціально-економічні та демографічні показники	Загальна кількість населення Частка населення старше працездатного віку Населення на квадратний кілометр Частка населення працездатного віку Частка населення молодше працездатного віку ВВП на душу населення Рівень безробіття
Бюджетні показники	Загальні муніципальні доходи Муніципальні доходи від трансфертів Муніципальні доходи від спільних податків Власні муніципальні доходи Муніципальні видатки Поточні трансферти Капітальні трансферти Чистий муніципальний борг
Оперативні показники	Кількість штатного персоналу Кількість ЦНАП Кількість основних послуг, що надаються ЦНАП Середній час обробки запитів на ключові адміністративні послуги Частка населення, яке повідомило, що задоволене доступом до послуг та якістю послуг, що надаються ЦНАП Частка дітей відповідного віку, зарахованих до дошкільних закладів Частка дітей відповідного віку, зарахованих до закладів початкової освіти Частка дітей відповідного віку, зарахованих до загальноосвітніх навчальних закладів

Джерело: складено за [20–24].

функціонування регіонів та індикаторів відповідно до тенденцій динаміки їх розвитку під час воєнного конфлікту як одного з видів безпекових загроз. Враховуючи запропонований підхід, можна виокремити індикатори розвитку за видами загроз, а також у рамках кожного виду загрози – додаткові індикатори, пов'язані з посиленням безпекових загроз, зокрема воєнних конфліктів (табл. 4).

Розгляд індикаторів розвитку регіонів саме за таким підходом (див. табл. 4) дозволяє виокремити чинники різних видів загроз (соціально-економічних, демографічних, екологічних, інституційних) та їх трансформацію в умовах загострення безпекових загроз, актуальність чого підкреслюється необхідністю визначення заходів підтримки функціонування територіальних утворень в умовах воєнних конфліктів та повоєнної відбудови.

ВИСНОВКИ

Функціонування регіонів України в умовах воєнної агресії є процесом, що характеризується значним колом загроз. Необхідність забезпечення основ сталого зростання та підвищення резильєнтності територіальних утворень позиціонується важливим завданням і за стабільних умов, проте під час активізації загроз, зокрема безпекових, це завдання актуалізується. Для його вирішення важливим є дослідження та систематизація кола загроз і виокремлення їх індикаторів. Враховуючи наведене, по-перше, доцільним вбачається акцент на врахуванні особливостей воєнного періоду в його взаємозв'язку з довоєнним і повоєнним періодами, по-друге, розподіл загроз за принципом притаманності певним типам регіонів, по-третє, визначення ознак класифікації регіонів в умовах загроз, що сприятиме обґрунтований нинішній оцінці сталого розвитку регіонів. ■

Індикатори розвитку регіонів в умовах посилення безпекових загроз (загроз воєнних конфліктів)

Соціально-економічні загрози	Індикатори соціально-економічних загроз розвитку
	валовий регіональний продукт; кількість діючих суб'єктів господарювання; кількість найманих працівників; обсяг реалізованої продукції (товарів, послуг); додана вартість за витратами виробництва суб'єктів господарювання; капітальні інвестиції; експорт та імпорт товарів суб'єктами господарювання; індекси споживчих цін; впровадження інновацій на промислових підприємствах; обсяг реалізованої інноваційної продукції (товарів, послуг); рівень безробіття населення; рівень зайнятості населення; середньомісячна заробітна плата
	Додаткові індикатори соціально-економічних загроз розвитку в умовах посилення безпекових загроз (воєнних конфліктів)
	кількість релокованих підприємств; вартість пошкоджених і зруйнованих інфраструктурних об'єктів; площа замінованих територій
Демографічні загрози	Індикатори демографічних загроз розвитку
	чисельність населення; загальні коефіцієнти природного руху населення; загальні коефіцієнти міграційного руху населення; чисельність економічно активного населення
	Додаткові індикатори демографічних загроз розвитку в умовах посилення безпекових загроз (воєнних конфліктів)
	кількість загиблих (у т. ч. дітей); чисельність осіб, що залишили території звичного проживання у зв'язку з війною (ВПО, за кордоном, внаслідок насильницького вивезення)
Екологічні загрози	Індикатори екологічних загроз розвитку
	утворення відходів; оброблення відходів; викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел викидів; витрати на охорону навколишнього природного середовища
	Додаткові індикатори екологічних загроз розвитку в умовах посилення безпекових загроз (загроз воєнних конфліктів)
	вартість шкоди атмосферному повітрю (горіння нафтопродуктів, лісові пожежі, інші загоряння); вартість шкоди водним ресурсам (забруднення та засмічення водних об'єктів, самовільне використання водних ресурсів); вартість шкоди земельним ресурсам (засмічення земель, забруднення ґрунтів); вартість шкоди природно-заповідному фонду (пошкодження рослинного світу, знищені та пошкоджені дерева та рослини, знищення тваринного світу)
Інституційні загрози	Індикатори інституційних загроз розвитку
	проблеми нормативно-правового забезпечення діяльності громад в умовах децентралізації та євроінтеграції
	Додаткові індикатори інституційних загроз розвитку в умовах посилення безпекових загроз (загроз воєнних конфліктів)
	ризики корупції у процесі використання міжнародної допомоги з повоєнної відбудови

Джерело: складено авторами.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Порудєєва Т. В., Ткаченко М. О., Крамаренко А. Ю. Концепція сталого розвитку регіону. *Приазовський економічний вісник*. 2018. Вип. 6. С. 356–359. URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/65.pdf
2. Петкова Л. О., Марущак Д. Ю. Сталий розвиток регіонів України в умовах європейського підходу до децентралізації. *Економічний вісник*. 2017. № 3. С. 58–65. URL: https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/3/EV20173_058-065.pdf
3. Панчишин Т. В., Вдовин М. Л. Компоненти сталого розвитку територіальних громад та регіонів в умовах суспільно-політичних викликів. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 50. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-23>
4. Гречко А. Передумови сталого розвитку регіонів України. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2018. № 4. С. 140–146. DOI: [https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4\(16\)-140-146](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4(16)-140-146)
5. Овчаренко О. В. Аналіз наявних підходів до оцінки економічної безпеки регіону. *Наука, технології, інновації*. 2021. № 3. С. 20–29. DOI: <http://doi.org/10.35668/2520-6524-2021-4-03>
6. Преображенська О. С. Методичне забезпечення аналізу безпеки розвитку регіону. *Проблеми економіки*. 2014. № 4. С. 241–248. URL: https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-4_0-pages-241_248.pdf
7. Корнієнко О. Теоретичні основи забезпечення економічної безпеки регіону в умовах кризових ситуацій. *Національна безпека*. 2024. Т. 2. № 2. С. 69–74. DOI: <https://doi.org/10.17721/3041-1912.2024/2-11/11>
8. Продуктивна спроможність економіки регіонів: чинники та рушії зростання : монографія. ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» ; наук. редактор С. Л. Шульц. Львів, 2025. 479 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20250001.pdf>
9. Територіальний розвиток і регіональна політика. Стимулювання розвитку регіонів на засадах смарт-спеціалізації: бар'єри та механізми імплементації : наукова доповідь / наук. ред. д. е. н., проф. Сторонянська І. З. Львів : ІРД НАНУ, 2020. 155 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20210034.pdf>
10. Резильєнтність ендегенного розвитку регіонів в умовах глобальних викликів та шоків : монографія / наук. ред. М. І. Мельник. Львів, 2024. 307 с. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Melnyk_Mariana/Rezylientnist_endohennoho_rozvytku_rehioniv_v_umovakh_hlobalnykh_vykykiv_ta_shokiv.pdf
11. Тур О. В., Єремєєв О. В. Ідентифікація проблем регіонального розвитку в довоєнному, воєнному та повоєнному періодах. *Бізнес Інформ*. 2025. № 1. С. 301–307. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-301-307>
12. Ярошенко І. В., Семигуліна І. Б. Теоретико-практичні аспекти класифікації загроз у контексті управління регіональним (територіальним) розвитком в Україні. *Проблеми економіки*. 2025. № 3. С. 115–125. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-115-125>
13. Актуальні виклики та загрози економічній безпеці України в умовах воєнного стану. Експертно-аналітична доповідь. *НІСД*. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/executive-1.pdf>
14. Хаустова В. Є., Трушкіна Н. В. Загрози розвитку критичної інфраструктури: сутність і класифікація. *Проблеми економіки*. 2025. № 3. С. 89–104. DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-89-104>
15. Функціональні типи територій як об'єкт державної регіональної політики: методичні підходи до ідентифікації : науково-аналітична доповідь / наук. ред. д. е. н., проф. Сторонянська І. З. Львів : ІРД НАНУ, 2020. 150 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf>
16. Сторонянська І. З., Бенювська Л. Я. Нова регіональна політика ЄС: особливості реалізації в контексті сучасних викликів та ризиків. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2023. Вип. 1. С. 3–11. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-1>
17. Монинець В. В. Особливості формування і поділу територій різних функціональних типів у контексті державної стратегії регіонального розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2021. Вип. 4. С. 9–14. DOI: <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-4-2>
18. Відбудова України: принципи та політика / за ред. Ю. Городніченка, І. Сологуб, Б. Ведер де Мауро. Centre for Economic Policy Research. 2022. 508 с. URL: https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
19. Мельник М. І., Лещух І. В. Сучасні глобальні виклики та тренди: діагностика впливу на ендегенний розвиток регіону. *Регіональна економіка*. 2021. № 3. DOI: <https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-4>
20. Відбудовуємо Україну через зміцнення регіонального та муніципального управління. *OECD Publishing*. Paris, 2023. DOI: <https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk>
21. Сіденко В. Р. Співвідношення глобалізації та локалізації економічних процесів в умовах зростання глобальних ризиків. *Економічна теорія*. 2021. № 3. С. 72–90. DOI: <https://doi.org/10.15407/etet2021.03.072>
22. Хаустова В. Є. Трансформація моделі економіки України у повоєнний період : монографія. Харків : Лібуркіна Л. М., 2025. 152 с. DOI: <https://doi.org/10.32983/978-617-7801-52-7>

23. Герасименко О. М. Загрози об'єктам критичної інфраструктури України в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 84. Ч. 3. С. 257–262.
DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.39>
24. Виклики та пріоритети управління активами територіальних громад в умовах війни : наук. аналіт. доп. / наук. ред. І. З. Сторонянська. Львів : ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України», 2022. 79 с. URL: <https://ird.gov.ua/irdp/p20220034.pdf>

REFERENCES

- Herasymenko O. M. (2024). Zahrozy obiekтам krytychnoi infrastruktury Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Threats to critical infrastructure objects of Ukraine under martial law]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii «Pravo»*, 84, 257–262.
<https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.39>
- Horodnichenko Yu., Solohub I. & Veder de Mauro B. (2022). *Vidbudova Ukrainy: pryntsyipy ta polityka* [Rebuilding Ukraine: Principles and Policies]. Centre for Economic Policy Research. https://cepr.org/system/files/2022-12/reconstruction%20book_Ukrainian_0.pdf
- Hrechko A. (2018). Peredumovy staloho rozvytku rehioniv Ukrainy [Prerequisites for sustainable development of the regions of Ukraine]. *Problemy i perspektyvy ekonomiky ta upravlinnia*, 4, 140–146.
[https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4\(16\)-140-146](https://doi.org/10.25140/2411-5215-2018-4(16)-140-146)
- Khaustova V. Ye. (2025). *Transformatsiia modeli ekonomiky Ukrainy u povoiennyi period: monohrafia* [Transformation of the Ukrainian economy model in the post-war period]. Liburkina L. M.
<https://doi.org/10.32983/978-617-7801-52-7>
- Khaustova V. Ye. & Trushkina N. V. (2025). Zahrozy rozvytku krytychnoi infrastruktury: sutnist i klasyfikatsiia [Threats to critical infrastructure development: essence and classification]. *Problemy ekonomiky*, 3, 89–104.
<https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-89-104>
- Korniienko O. (2024). Teoretychni osnovy zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky rehionu v umovakh kryzovykh sytuatsii [Theoretical foundations of ensuring economic security of the region in crisis situations]. *Natsionalna bezpeka*, 2(2), 69–74.
<https://doi.org/10.17721/3041-1912.2024/2-11/11>
- Melnyk M. I. (2024). *Rezylientnist endohennoho rozvytku rehioniv v umovakh hlobalnykh vyklykiv ta shokiv: monohrafia* [Resilience of endogenous regional development in terms of global challenges and shocks]. Lviv. https://shron1.chtyvo.org.ua/Melnyk_Mariana/Rezylientnist_endohennoho_rozvytku_rehioniv_v_umovakh_hlobalnykh_vyklykiv_ta_shokiv.pdf
- Melnyk M. I. & Leshchukh I. V. (2021). Suchasni hlobalni vyklyky ta trendy: diahnostyka vplyvu na endohennyi rozvytok rehionu [Modern global challenges and trends: diagnostics of the impact on the endogenous development of the region]. *Rehionalna ekonomika*, 3.
<https://doi.org/10.36818/1562-0905-2021-3-4>
- Monynets V. V. (2021). Osoblyvosti formuvannia i podilu terytorii riznykh funktsionalnykh typiv u konteksti derzhavnoi stratehii rehionalnoho rozvytku [Features of the formation and division of territories of different functional types in the context of the state strategy of regional development]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, 4, 9–14.
<https://doi.org/10.36818/2071-4653-2021-4-2>
- NISD. *Aktualni vyklyky ta zahrozy ekonomichni bezpetsi Ukrainy v umovakh voiennoho stanu. Ekspertno-analitychna dopovid* [Current challenges and threats to Ukraine's economic security under martial law]. <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2023-05/execute-1.pdf>
- OECD (2023). *Vidbudovuiemo Ukrainu cherez zmitsnennia rehionalnoho ta munitsypalnoho upravlinnia* [Rebuilding Ukraine by reinforcing regional and municipal governance]. OECD Publishing, Paris.
<https://doi.org/10.1787/a5a7939d-uk>
- Ovcharenko O. V. (2021). Analiz naiavnykh pidkhodiv do otsinky ekonomichnoi bezpeky rehionu [Analysis of existing approaches to the assessment of economic security of the region]. *Nauka, tekhnolohii, innovatsii*, 3, 20–29.
<https://doi.org/10.35668/2520-6524-2021-4-03>
- Panchyshyn T. V. & Vdovyn M. L. (2023). Komponenty staloho rozvytku terytorialnykh hromad ta rehioniv v umovakh suspilno-politychnykh vyklykiv [Components of sustainable development of territorial communities and regions under socio-political challenges]. *Ekonomika ta suspilstvo*, 50.
<https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-23>
- Petkova L. O. & Marushchak D. Yu. (2017). Ctalyi rozvytok rehioniv Ukrainy v umovakh yevropeiskoho pidkhodu do detsentralizatsii [Sustainable development of regions of Ukraine in the conditions of the European approach to decentralization]. *Ekonomichni visnyk*, 3, 58–65. https://ev.nmu.org.ua/docs/2017/3/EV20173_058-065.pdf
- Porudieieva T. V., Tkachenko M. O. & Kramarenko A. Yu. (2018). Kontseptsii staloho rozvytku rehionu [Concept of sustainable development of the region]. *Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk*, 6, 356–359. http://pev.kpu.zp.ua/journals/2018/6_11_uk/65.pdf
- Preobrazhenska O. S. (2014). Metodychne zabezpechennia analizu bezpeky rozvytku rehionu [Methodological support for the analysis of the region's development security]. *Problemy ekonomiky*, 4, 241–248. https://www.problecon.com/export_pdf/problems-of-economy-2014-4_0-pages-241_248.pdf

- Shults S. L. (2025). *Produktyvna spromozhnist ekonomiky rehioniv: chynnyky ta rushii zrostannia: monohrafia* [Productive capacity of the regional economy: factors and drivers of growth]. DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». <https://ird.gov.ua/irdp/p20250001.pdf>
- Sidenko V. R. (2021). Spivvidnoshennia hlobalizatsii ta lokalizatsii ekonomichnykh protsesiv v umovakh zrostannia hlobalnykh ryzykiv [The ratio of globalization and localization of economic processes in conditions of increasing global risks]. *Ekonomichna teoriia*, 3, 72–90. <https://doi.org/10.15407/etet2021.03.072>
- Storonianska I. Z. & Benovska L. Ya. (2023). Nova rehionalna polityka YeS: osoblyvosti realizatsii v konteksti suchasnykh vyklykiv ta ryzykiv [The EU's new regional policy: implementation features in the context of modern challenges and risks]. *Sotsialno-ekonomichni problemy suchasnoho periodu Ukrainy*, 1, 3–11. <https://doi.org/10.36818/2071-4653-2023-1-1>
- Storonianska I. Z. (2020). *Funktsionalni typy terytorii yak ob'ekt derzhavnoi rehionalnoi polityky: metodychni pidkhody do identyfikatsii: naukovy-analitychna dopovid* [Functional types of territories as an object of state regional policy: methodological approaches to identification]. Lviv: IRD NANU. <https://ird.gov.ua/irdp/p20220007.pdf>
- Storonianska I. Z. (2020). *Terytorialnyi rozvytok i rehionalna polityka. Stymulivannia rozvytku rehioniv na zasadakh smart-spetsializatsii: bariery ta mekhanizmy implementatsii: naukova dopovid* [Territorial development and regional policy. Stimulating the development of regions based on smart specialization: barriers and implementation mechanisms]. Lviv: IRD NANU. <https://ird.gov.ua/irdp/p20210034.pdf>
- Storonianska I. Z. (2022). *Vyklyky ta priorytety upravlinnia aktyvamy terytorialnykh hromad v umovakh viiny: nauk. analit. dop.* [Challenges and priorities for managing the assets of territorial communities in war conditions]. Lviv: DU «Instytut rehionalnykh doslidzhen imeni M. I. Dolishnoho NAN Ukrainy». <https://ird.gov.ua/irdp/p20220034.pdf>
- Tur O. V. & Yermieiev O. V. (2025). Identyfikatsiia problem rehionalnoho rozvytku v dovoiennomu, voiennomu ta povoiennomu periodakh [Identification of regional development problems in pre-war, war and post-war periods]. *Biznes Inform*, 1, 301–307. <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-1-301-307>
- Yaroshenko I. V. & Semyhulina I. B. (2025). Teoretyko-praktychni aspekty klasyfikatsii zahroz u konteksti upravlinnia rehionalnym (terytorialnym) rozvytkom v Ukraini [Theoretical and practical aspects of threat classification in the context of regional (territorial) development management in Ukraine]. *Problemy ekonomiky*, 3, 115–125. <https://doi.org/10.32983/2222-0712-2025-3-115-125>

Стаття надійшла до редакції / Received: 06.12.2025.
Статтю прийнято до публікації / Accepted: 20.12.2025

УДК 332.1:339.564
JEL: F10, R11
DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2025-12-140-150>

СТРУКТУРНІ ЗРУШЕННЯ В ДИВЕРСИФІКАЦІЇ ЕКСПОРТУ РЕГІОНІВ УКРАЇНИ

©2025 ПОЛЯКОВА О. Ю., ГОЛЬТЯЄВА Л. А.

УДК 332.1:339.564
JEL: F10, R11

Полякова О. Ю., Гольтяєва Л. А. Структурні зрушення в диверсифікації експорту регіонів України

Експорт України зазнав руйнівного впливу з початком повномасштабного вторгнення. Найбільших втрат обсягів експортного потенціалу зазнали регіони, на території яких відбувалися чи відбуваються бойові дії. Порушення логістики відбулося на експортних можливостях усіх регіонів. Метою дослідження є оцінка змін у товарній структурі та динаміці експорту регіонів України, спричинені військовою агресією. Було досліджено динаміку обсягів та структуру експорту за регіонами та в розрізі товарних груп у 2021–2024 рр. із використанням структурно-динамічного аналізу, коефіцієнтів подібності структур і структурних зрушень. Аналіз динаміки регіонального експорту дозволяє зауважити, що відновлення обсягів до довоєнного рівня поки що не відбулося в більшості регіонів. Збільшення обсягів здебільшого відбулося в регіонах з малою часткою в загальному експорті країни. Експорт залишається висококонцентрованим у регіональному розрізі, причому на тлі скорочення обсягів у більшості областей концентрація в м. Києві посилилася. Частки декількох областей перерозподілилися між рештою регіонів, але це не є суттєвим збільшенням у диверсифікації експорту, оскільки обсяги поки не відновилися. З розглянутих докладніше областей найбільш диверсифікованим є експорт Харківської області. Крім того, коефіцієнт подібності структур експорту Харківської області та України є найбільшим. Таким чином, структура експорту саме Харківської області може бути орієнтиром для розробки стратегії розвитку експорту країни.

Ключові слова: диверсифікація, структура, питома вага, експорт, коефіцієнт подібності, коефіцієнт структурних зрушень.

Рис.: 9. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 13.

Полякова Ольга Юріївна – кандидат економічних наук, доцент, завідувачка сектора макроекономічного аналізу та прогнозування відділу макроекономічної політики та регіонального розвитку, Науково-дослідний центр індустріальних проблем розвитку НАН України (пров. Інженерний, 1а, 2 пов., Харків, 61166, Україна)